IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 7,245
MAXSUS SON , VOLUME 5, ISSUE 1, 2023

JAMIYAT BARQARORLIGIDA KONFLIKTLARNING AHAMIYATI

Muallif	**Toshev Olmos Nuriddinovich**
O'qish yoki ish joyi	**MTTDMQTMOI katta o'qituvchisi**
Qabul qilindi	**03.10.2023**
Nashr qilindi	**06.10.2023**

Annotatsiya
Maqolada jamiyatni isloh qilishda yuzaga kelayotgan konfliktlarning ijtmioy-siyosiy va falsafiy jihatlari tahlil qilingan. Jahonda jamiyatni barqaror holatga olib keluvchi g'oyalar, fikrlar tahlili keltirilgan.
Kalit so'zlar
Konflikt, jamiyat, taraqqiyot, o'tmish, fikr, g'oya.
Аннотация
В статье анализируются социально-политические и философские аспекты конфликтов, возникающих в процессе реформирования общества. Представлен анализ идей и мыслей, которые приводят общество к стабильному состоянию в мире.
Ключевые слова
Конфликт, общество, развитие, прошлое, мысль, идея.
Annotation
The article analyzes the socio-political and philosophical aspects of conflicts that arise in the process of reforming society. An analysis of ideas and thoughts that lead society to a stable state in the world is presented.
Key words
Conflict, society, development, past, thought, idea.

Hozirgi zamon fani insoniyatning tarixiy o'tmishiga nazar tashlar ekan, konfliktni hamisha ijtimoiy taraqqiyotning doimiy yo'ldoshi ekanligiga shubha qilmaydi, chunki odamlar bor joyda konfliktlar mavjud bo'lgan va bo'laveradi. Ijtimoiy hayotda konfliktlarning tutgan o'rni va keng tarqalganligi uzoq o'tmishda ham e'tiborni o'ziga tortgan.

O'tgan asrlarda ijod qilgan faylasuflar, tarixchilar, yozuvchilarning asarlarida, afsonalarida va g'oyalarida vujudga kelishi ehtimol bo'lgan konfliktlarning yuzaga kelish sabablari va ularni tugatish yo'llari haqida muayyan fikrlar bildirilgan. O'tmishda konfliktlarni hal etishning asosiy usuli sifatida urug'-qabila oqsoqollari, dohiylarining yakka hokimligi tushunilgan. Biroq ilk davlatchilik tuzilmalarining vujudga kelishi har doim ham jamiyatda uyg'unlikka olib kelmagan, ba'zida ijtimoiy notenglikni keskinlashtirgan, konfliktlarni yaqqol namoyon etgan va kuchaytirgan. Shu bois asrlar davomida insonlar urushlar bo'lmaydigan, nizolar va adovat barham topadigan mukammal kelajakka ishonch hissi bilan yashaganlar.

Qadimgi yunon faylasuflari birinchilardan bo'lib ijtimoiy konfliktlarning tabiatini to'g'ri tushunishga uringanlar. Mashhur qadimgi faylasuf-dialektik olim Geraklit (er.av. 530-470 y.y.) urushlar va ijtimoiy konfliktlar haqidagi fikrlarini borliqning tabiatiga bo'lgan qarashlarning umumiy tizimi bilan bog'lashga harakat qilgan. Uning fikricha, «koinotda hukm suruvchi yagona umumiy qonun - bu urushdir, u hamma narsaning otasi va shohidir. U kimlarnidir xudolar va kimlarnidir

insonlar qilib yaratadi, insonlarining ba'zilarini qul, boshqalarini erkin qilib belgilaydi. Hamma narsa, shu jumladan inson muloqoti normalari ham abadiy aylanma harakat va bir-biriga aylanish ta'sirida bo'ladi. Dunyoda barcha narsa adovat va nifoq orqali tug'iladi». Geraklitning bu so'zlari ijtimoiy taraqqiyot jarayonida kurashning ijobiy rolini to'g'ri asoslashga bo'lgan dastlabki urinishlardan biri ekanligini ko'rsatadi. Konfliktlar o'zining yangi xususiyati bilan ijtimoiy hayotning muhim atributi, ijtimoiy taraqqiyotning eng muhim va zarur sharti sifatida namoyon bo'ladi. Geraklitning konfliktlar va kurash barcha narsaning asosi sifatida hisoblanishi haqidagi g'oyalari boshqa qadimgi faylasuf-materialist - Epikur (er.av. 341-270 y.y.) tomonidan rivojlantirildi, ayni paytda u to'qnashuvlarning salbiy oqibatlari qachonlardir insonlarni doimiy tinch-totuv sharoitda yashashga majbur qiladi deb hisoblagan. Shunday qilib, jamiyatning konfliktsiz holatda bo'lishi haqidagi g'oyalar dastlabki nazariy xulosalar bilan to'ldirildi.

Buyuk Britaniyalik konfliktolog tadqiqotchilarning ta'kidlashlaricha, «Hozirda konfliktlarni hal qilishga ko'p kuch-g'ayrat sarflanmoqda. XX asr 80-yillarining oxiriga qadar bo'lib o'tgan urushlarning aksariyati mamlakatlar o'rtasida yuz bergan. Endilikda urushlarning ko'pchiligi fuqarolik va o'zaro urushlar bo'lib, qurbonlarning ko'pi tinch aholiga to'g'ri keladi. Ayni paytda ko'pincha erkaklar nobud bo'ladi, «bedarak yo'qoladi» yoki harbiy harakatlarda qatnashishga majbur bo'ladilar, ayollar, keksalar va bolalar ko'chib yurishga yoki qochoq bo'lishga majbur bo'ladilar.

Ko'pchilik bu holatni dunyoda «bipolyar» tartib inqirozidan so'ng sovuq urushning tugashi hamda millatchilik va etnik o'z-o'zini anglashning tug'ilishi bilan tushuntiradilar. Sobiq Sovet Ittifoqi ta'sirining yo'qolishi ham kapitalizmning mavqeini ortishiga olib keldi, bu esa kishilarning demokratik jamiyatlar va iqtisodiy tizimlarni qurish yo'lidagi intilishlariga o'z ta'sirini ko'rsatdi.

Konfliktlar borasidagi yangi nazariy - tahliliy motivlar polyak olimi, yurist Lyudvig Gumplovich (1838-1909 yy.) ijodida ham uchraydi. Jahon tarixining - irqlar o'rtasidagi doimiy kurashdan iborat ekanligini e'tirof etgan olim, irqlarning yuzaga kelishi hamda ularning bir-biridan farqini biologik jihatdan emas, balki ular madaniyatlarining o'ziga xos xususiyatlaridandir deb hisoblaydi. Alohida irq - o'ziga xos bir madaniyatdir. Shu bois konfliktlarning sabablarini faqat inson tabiatidangina emas, balki o'ziga xos mavjud madaniyat tiplarining ijtimoiy fenomenidan izlash kerak. Negaki madaniyatlar ijtimoiy fenomeni konfliktlarning qanday tus olishini oddiydan to murakkabgacha bo'lgan bosqichlarining ijtimoiy hayot talablariga monand o'zgarib borishi jarayonidagi ilk ma'lumotlarni berishi mumkin.

L.Gumplovich fikricha, konfliktlar yagona va zaruriy ijtimoiy jarayon emas. Biroq, keng ijtimoiy jamoalar hamda davlatlarni vujudga keltiradigan ijtimoiy birlashuvlar ahamiyatga molik jarayondir. Chunki bu yerda konfliktning asosiy hal qiluvchi rolni o'ynashining sababi bitta, ya'ni jamiyatda ijtimoiy guruhlar aynan konflikt natijasidagina birlashadilar. Jamiyatda yangi qoidalar birligining shakllanishi alohida-alohida guruhtar kurashi natijasi sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

L. Gumplovichning jamiyatdagi ijtimoiy konfliktlar tabiatiga nisbatan munosabatlarini uch asosiy tezisga bo'lish mumkin:

konfliktlar tarixiy jarayon negizi, ularning hammasi turli xarakterga ega bo'lsalar-da, taraqqiyot omili hisoblanadi;

jamiyatning hukmronlar va bo'ysunuvchilar(xizmatkorlar)ga bo'linishi, shuningdek, ular o'rtasidagi munosabatlarning nouyg'unligidan kelib chiqadigan konfliktlar ham abadiy hodisadir;

konfliktlar jamiyatning birlashuviga yordam beradi, keng birlashmalarning shakllanishini ta’minlaydi.

Insoniyat yaralibdiki, turli-tuman konfliktlar qurshovida yashab, kurashib keladi. Konfliktlarning mavjudligi, bir tomondan, insoniyatni kurashga, o‘zining, jamiyatning hayotini, davlat faoliyatini yaxshilashga undasa, ikkinchi tomonidan turli xil destruktiv, vayronkor kuchlarning faollashuviga ham olib keladi. Tomonlar bir birlarining tushunmasligi, biror bir murosaga kelmasligi mazkur kuchlarni harakatga keltiradi. Shu o‘rinda konflikt tushunchasining izohlarini tahlil qilsak.

Konflikt – murakkab, ko‘p qirrali va darajali ijtimoiy-ruhiy holat. Konflikt deganda, avvalo, qadriyatlar hamda ma’lum bir maqom, hokimiyat, zaxiralar uchun kurash, raqiblar tomonidan bir biriga moddiy va ma’naviy zarar yetkazish, raqibni yo‘q qilish tushuniladi. Konfliktlarda u yoki bu mavzular, qiziqish va manfaatlar orqali birlashgan individlar, ijtimoiy guruhlar, milliy-etnik jamoalar, davlatlar, bir guruh mamlakatlar qatnashadilar.

Konflikt – bu ikki, yoki undan ko‘p tomonlarning o‘z maqsadlariga yetish yo‘lidagi turli manfaatli to‘qnashuvidir.

Konflikt har bir inson hayotiga aloqador bo‘lgan o‘ziga xos jarayon bo‘lib, hech bir inson o‘zini komil ishonch bilan konflikt vaziyatlardan muhofaza qilinganman deb ayta olmaydi.

Konfliktlar inson hayotining ajralmas qismi hisoblanadi, chunki har bir inson o‘z hayoti davomida konfliktlar bilan to‘qnash keladi.

Konfliktlar tabiiy hodisa bo‘lib, konflikt bilan to‘g‘ri munosabat o‘rnatish inson tarbiyasi, uning shakllanishining zaruriy talablaridan biridir.

Konflikt - bu ijtimoiy sub’ektlarning qarama-qarshi manfaatlari, pozitsiyalari, qadriyatlari va qarashlarini amalga oshirish uchun qarama-qarshiligi. Va bu va boshqa ko‘plab ta’riflarda konflikt birinchi navbatda qarama-qarshilik yoki uning momentlaridan biri - qarama-qarshiliklar kurashi bilan bog‘liq. Qarama-qarshilikning muhim belgilaridan biri bu manfaatlarning qarama-qarshiligi bo‘lib, ular o‘z navbatida qadriyatlar, maqsadlar va yo‘nalishlar bilan bog‘liq. Shunday qilib, manfaatlar konfliktni tahlil qilish uchun zarur bo‘lgan asosiy tushunchadir.

Konflikt tarkibiga u yoki bu shakldagi konfliktli harakat va unga rahbarlik qiluvchi ong, harakat vositalari va usullari, konflikt sohasi ham kiradi. Bundan tashqari, biron bir to‘qnashuv yuzaga kelishidan oldin paydo bo‘lgan ziddiyatli vaziyatsiz mumkin emas.

Konfliktning sub’ektlari, darajasiga qarab, shaxslar, guruhlar, sinflar, milliy-etnik jamoalar, tashkilotlar, ijtimoiy institutlar, jamoat va siyosiy birlashmalar, davlatlar, xalqaro hamjamiyatdir. Qarama-qarshilik jarayonida konflikt sub’ektlari o‘zgarishsiz qolmaydi. Konfliktning dinamikasi bevosita uning sub’ektlarining rivojlanishi bilan bog‘liq va aksincha. Agar konflikt boshqa sifat holatiga aylansa, qarama-qarshi tomonlar ham shunga mos ravishda sifat jihatidan o‘zgaradi.

So‘nggi vaqtlarda zamonaviy jamiyatlardagi insonga bo‘lgan turli ilmiy-texnik, ma’naviy, iqtisodiy ta’sirlarning haddan ziyod ortib borishi, zamonaviy jamiyatlarda yashash tarzining murakkablik tomon ortib borayotganligi odamlar to‘qnash kelishi mumkin bo‘lgan turli konflikt vaziyatlarni ham oshiradi.

Konfliktlar turli sabablarga ko‘ra yuzaga chiqadi, ya’ni: ma’naviy, moddiy, iqtisodiy, siyosiy, diniy kelishmovchiliklar va boshqalar. Konfliktni chuqurroq tushunish uchun, albatta uning kelib chiqish sabablarini o‘rganmoq lozim. Masalan, er-xotin o‘rtasidagi konfliktlarni oladigan bo‘lsak, avvalo ularning oilaviy hayotda turli ma’naviy va moddiy zaxiraga ega bo‘lgan oilalarda

tarbiyalanganliklari, bir-birini hurmat qilmasligi, tushunmasligi, er xotinni, xotin erni qo‘llab-quvvatlamasligi, oiladagi iqtisodiy yetishmovchilik va hokazolarni sabab qilib olish mumkin. Ishxonada rahbar va xodim o‘rtasidagi konfliktlar aksariyat holatlarda rahbarning boshqaruv ilmiga to‘liq ega emasligi, sohani bilmasligi, qo‘l ostidagi xodimlar bilan kelisha olmasligi, ularni tushunmasligi yoki o‘z gapini o‘tkaza olmasligi va hokazolardan kelib chiqadi. Har qanday konflikt asosida biror tomonning ma’lum bir maqsadga erishish yo‘lidagi harakati yotadi. Demak, konflikt ma’lum manfaat va maqsadlarga erishish yo‘lidagi o‘zaro muloqotning o‘ziga xos sifatidir.

Konflikt har kunlik hayot tarzimizga xos bo‘lgan voqelik bo‘lishiga qaramay, insonlar ko‘pincha ularni noto‘g‘ri talqin etadi hamda ularni “anglangan” holda qabul qilishga o‘rgatilmaydi. Konflikt vaziyatga tushib qolgan vaqtimizdagina mana shu konflikt vaziyatni tahlil qilishga urinamiz. Ammo har doim ham bizning bilim va ko‘nikmalarimiz konflikt vaziyatdan chiqib ketish uchun yetarli bo‘lmaydi. Chunki bizning hayotiy tajribamiz kam, chunki biz konfliktlar yechimi bo‘yicha maxsus bilimlarni egallamaganmiz. Tabiiyki, har bir inson konfliktlarni tushunadi, ular mohiyatini to‘g‘ri anglaydi hamda ularni yenga biladi deyish, xato hisoblanadi. Shu bois, konfliktlarni o‘rganish, ularni ilmiy anglash davr talabi bo‘lib, konfliktlar bo‘yicha zamonaviy bilimlarni egallagan mutaxassislarni tarbiyalab – voyaga yetkazish davr bilan hamnafas bo‘lishni anglatadi. Xorijiy ellarda yuqori va quyi bosqichdagi barcha rahbar xodimlar, biznes menejerlarning barchasi konfliktlar yechimi bo‘yicha ta’lim oladilar. Konfliktlar va ularning yechimi bo‘yicha ma’lum bilimlar va ko‘nikmalarni egallamasdan turib, zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarda faoliyat olib borib hamda ularni boshqarib bo‘lmaydi.

Hech bir inson o‘zini konfliktlardan doimiy muhofaza qilinganman deb hisoblay olmaydi. Chunki konfliktlar ba’zan qo‘qqisdan, hech kutilmagan holda vujudga kelishi hamda inson hayot tarzini tubdan o‘zgartirib yuborishi mumkin. Konflikt har bir inson hayotining ajralmas qismi bo‘lib, hech bir inson konfliktlardan o‘zini “kafolatlanganman” deb ishonch bilan ayta olmaydi. Har birimiz bolalik davrlarimizdan konfliktli vaziyatlarga tushamiz va bu holatlardan chiqib ketish yo‘llarini, usullarini qidiramiz. Shu nuqtai nazardan qaraganda, konflikt ijtimoiy hodisa hisoblanadi. Chunki u ko‘pchilik insonlarning kundalik turmush tarziga oid voqea va hodisalarni qamrab oladi hamda konflikt rivojidan har bir inson, yaqin qarindoshlar, mehnat jamoasi o‘rtasidagi tinch va totuvlikka asoslangan osuda hayot tarzi zarar ko‘rishi mumkin.

Ulg‘ayganimiz sari konfliktli voqea, hodisalar o‘z kuchi va ta’sirini ham kuchaytirib boradi. Ammo biz konflikt nimaligini bilamizmi?! Har doim ham konfliktli vaziyatga tushib qolganda o‘zimizni to‘g‘ri tutamizmi? Konflikt bizning hayotimiz uchun tahdid ko‘rsatadimi? Konfliktning o‘z ichki tabiati qanday? Konfliktdan qanday qutilish ya’ni undan qanday chiqib ketish kerak? Ziddiyat qanday qonuniyatlar asosida rivojlanadi? Nizoni rivojlantiruvchi omillarni oldindan bartaraf etsa bo‘ladimi? Inson ziddiyatlarsiz yashashga o‘rganishi mumkinmi?! kabi savollar butun bir vujudimizni qurshab oladi.

Konfliktologiya, yoki konfliktlar yechimi sohasi yangi rivojlanib kelayotgan va taraqqiy etayotgan fan sohalaridan biri bo‘lib hisoblanadi. Shu bois, konfliktologiya sohasining nazariy asoslari, uning milliy xususiyatlari, ijtimoiy o‘ziga xosliklari, konfliktlarning jamiyat hayoti bilan aloqadorligi, shaxslararo konfliktlar, konfliktlarning huquqiy aspektlari, mehnat jamoasidagi konfliktlar masalalari ko‘pchilik tadqiqotchilarni qiziqtiradi. Ko‘rinib turibdiki, konfliktologiyaning o‘z ichki yo‘nalishlari ko‘p. Konfliktologik kayfiyat va xususiyatlarni o‘rganish jamiyatdagi inqirozlarning kelib chiqishi va ijtimoiy to‘qnashuvlarning oldini olishga ko‘mak beradi.